

Adalet Ağaoğlu'nun Öykülerinde Anlatı Temposu*

Narrative Pace in Adalet Ağaoğlu's Stories

Hüseyin Soylu¹

*Bu çalışma, Prof. Dr. Selma Baş danışmanlığında tamamlanan "Adalet Ağaoğlu'nun Öykülerinde Estetik ve İdeoloji" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van, Türkiye

ORCID: H.S. 0000-0001-7875-6957

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Hüseyin Soylu,
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Van, Türkiye
E-mail: huseyinsoylu@yyu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 25.06.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested: 12.10.2020

Son Revizyon/Last Revision Received: 04.11.2020

Kabul/Accepted: 08.11.2020

Atıf/Citation:

Soylu, H. (2020). Adalet Ağaoğlu'nun öykülerinde anlatı temposu. *TUDED 60(2)*, 735-745.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2020-0044>

ÖZET

Anlatı temposu bir edebi metnin zamansal geçişlerini, metin içerisinde belirli olgu veya olayların sürekliliğini ve ritmini belirleyen temel öğedir. Anlatı temposu ile birlikte edebi metin kurgusal bütünlüğünü, olayörgüsel dağılımını çeşitli akışlar ve ivmeler aracılığıyla edinir. Kompozisyonel manevralar ile düşünsel ve ideolojik temsillerini açığa çıkarır. Bu bağlamda anlatı temposu, anlatı estetiği ve ideoloji arasında dolayım sağlayan kurgusal bir araçtır. İdeoloji-yüklü sözdizimsel tekrarlar ve metinsel momentum ile anlatı temposu, içerik ve biçim düzleminde bir yayılım ve geçiş alanı sağlar. Anlatı temposunu ayrıca, leitmotif ile ilişkilendirmek mümkündür. Bu açıdan anlatı temposu edebi metinde kurgusal ivmelenmeyi ve hızı temsil eden yazınsal bir öyküleme stratejisidir. Adalet Ağaoğlu, Türk edebiyatında anlatının edebi ve estetik özgünlüğü ile ideolojik zemini arasında kurgusal bir bağ kuran önemli isimlerdendir. Anlatı temposu, onun öykülerinde yer alan bu bağı görünür kılar; anlatı estetiği ve ideoloji arasındaki paylaşımlı ilişkiyi ortaya koyar. Bu çalışmada Adalet Ağaoğlu'nun öyküleri, estetik ve ideoloji arasında kurulan ilişkiler de dikkate alınarak anlatı temposu bağlamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk öyküsü, Adalet Ağaoğlu, anlatı, tempo, edebi metin

ABSTRACT

Narrative pace is the fundamental determiner of temporal transitions in a literary text; it governs the continuity and rhythm of certain facts or events illustrated in the text. A literary text acquires its fictional integrity and compositional patterns through myriad flows and accelerations that accompany the narrative pace, thereby revealing intellectual and ideological representations through compositional maneuvers. Thus, the narrative pace is a fictional tool that mediates between narrative aesthetics and ideology. The narrative pace offers a domain extension and transitional space to the literary text through ideology-laden syntactic repetitions and textual momentum. The narrative pace can further be articulated through leitmotifs, which becomes a descriptive strategy that signifies the fictional velocity and acceleration of a literary text. Adalet Ağaoğlu was an important literary personality in Turkish literature. She established a fictional connection between the literary and aesthetic realities of the narrative and its ideological ground. In her stories, the narrative pace manifests this link and reveals the associations between narrative aesthetics and ideology. This study examines Adalet Ağaoğlu's fiction from the perspective of narrative pace, attending specifically to the relationships between aesthetics and ideology.

Keywords: Turkish fiction, Adalet Ağaoğlu, narrative, pace, literary text

EXTENDED ABSTRACT

Narrative pace is the fundamental determiner of temporal transitions of a literary text; it governs the continuity and rhythm of certain facts or events illustrated in the text. A literary text acquires its fictional integrity and compositional patterns through myriad flows and accelerations that accompany the narrative pace. Therefore, compositional maneuvers reveal the intellectual and ideological representations of literary texts. In this context, the narrative pace becomes a fictional tool that mediates between narrative aesthetics and ideology. The narrative pace provides an extension and transitional space for the literary text through ideology-laden syntactic repetitions and textual momentum. The narrative pace can also be articulated through leitmotifs, which become a descriptive strategy that signifies the fictional velocity and acceleration of a literary text. Adalet Ağaoğlu was a crucial literary personality of Turkish literature. She established a fictional connection between the literary and aesthetic realities of the narrative and its ideological ground. In her stories, the narrative pace manifests this link and reveals the associations between narrative aesthetics and ideology.

The narrative pace finds its ideology-laden meaning in the transition periods of textual content and in the widening thematic spaces. The narrative pace is foregrounded in Adalet Ağaoğlu's fiction through the impact of temporal transitions and the persistence and cadence of particular phenomena or events that occur in the ideological emphases of the text. The fundamental structures that shape the narrative pace of Adalet Ağaoğlu's fiction include several distinctive transitional features. Seasonal shifts are observed. Ideology-laden fictional characters appear recurrently. The social diffusion and sequential progression of theological and historical figures are consistently manifested. Transitions are created through internal dialogs. The perceptions of protagonists are harmoniously aligned with radio broadcasts. Statements and terms are accorded repetitive rhythms, and syntactical pulses and effects suggest automated modernity.

The narrative tempo of "Yüksek Gerilim" is designed to parallel seasonal transitions and evoke agricultural vistas, with the plot accelerating through sections of additive-dependent sentences. In "Gün Üç Dakika," an amnesty decision statement expected by the protagonist is repeated throughout the story, and its continual iteration generates the narrative pace of the text, thereby establishing a direct connection between the hope of amnesty and the narrative pace. "Sen Ey Kutsal Işık" describes the birth and death of Jesus as a historical and religious character, and the epic of the Great Commander shapes the narrative pace of the story. Jesus and the Great Commander represent the two dominant elements of the propagation mechanism of this text. The protagonist of "Eskiden, Bir Sabah" initiates an internal discourse on the behavior of a leftist/revolutionary teenager who spits at his feet. The narrative pace of this story is adapted to the flow of these dialogs. In "H," the protagonist listens to the Apollo 11 adventure on the radio and becomes lost in thought. The main character's thoughts and the radio broadcast are simultaneously presented, thus creating a commonality of flow between the pace and the plot of the narrative. Sultan, the protagonist of "Dar Odanın Karanlığı," continually

revisits her impression of the last image on the television screen after the electricity is cut off. This image is persistently displayed in the text to shape the narrative pace of the story. In “Çok Özel Küçük Şeyler,” the main character cannot forget the sound of the misfired gun pointed toward her from a car window; the click keeps replaying in her mind. “Asri Zamanlar Kilimi” conveys an encyclopedic knowledge of carpets and mechanized looms, thus incorporating distinctive rhythms through intermittently reiterated words and phrases.

GİRİŞ

Bir edebi metnin zamansal geçişlerini, metin içerisinde belirli olgu veya olayın sürekliliğini ve ritmini belirleyen temel öğe anlatı temposudur. “Anlatı, geleneksel anlamda zaman olgusu ile birlikte kavranır. Kurgu dünyasında olaylar zinciri iç içe geçtikçe, kelimeler ve cümleler birbirlerinin ardı sıra genişledikçe” (Kukkonen, 2020, s. 2) zaman, ritim ve hız kurgusal anlamda bağlayıcı bir işlev üstlenir. Anlatı temposu, pek tabii olarak beşerî bir zaman algısı üzerinden edebi metne yansır. Aziz Augustinus zamanı, ruhun bir edimi olarak görür ve onu ruhsal bir tezahür olarak değerlendirir. Bu bağlamda zaman, eylem ve ruh arasında niteliksel bir odak sağlayan somut ve şeffaf bir zihinsel imleçtir: “Zamanın uzamı bir extensio'dur (genişleme), bir distentio'dur (yayımla, dağılma); bu da kendi içinde bir attentio (dikkat), bir intentio (yönelim) içerir. Zaman da böylece içerden bir actio'ya (hareket, eylem) bağlanır; o da zamanın ruha ilişkin biçimidir. Nitekim an da ‘ruhun bir edimi’dir.” (Ricoeur, 2016a, s.50)

Edebi metinde zaman belirli bir hadiseyi, hareket alanını kapsar; fakat, karakterlere ve değeri yargılarına ilişkin metinsel bir yayılım söz konusudur. Eylem dünyası, anlatı kompozisyonuna aktarılırken zamansal kesitlere ihtiyaç duyar. “Olayörgüsünün kompozisyonu eylem dünyasının bir ön-kavranışı içine, yani eylem dünyasının kavranabilir yapıları, simgesel kaynakları ve zamansal niteliği içine yerleşir.” (Ricoeur, 2016a, s.111) Bu yönü ile anlatı temposu, eylem dizgesinin zaman olgusuna özgü eklemelişini ifade eder: “Özneliğin ham gerçekçiliği (realisme brut de la subjectivite)” yazarı mutlak olarak karakterlerinin deneyimlediği olayların süresine bağlayan zamansal bir gerçekçilik gerektirir.” (Booth, 2012, s.61)

Anlatı temposu, ritmik döngüseliğini edebi metnin düşünsel ve ideolojik temsillerini içerisinde taşıyan sözdizimsel tekrarlar ile sağlar. Bu tekrarları leitmotif olarak değerlendirmek mümkündür. Zira leitmotif, müziğin anlatı estetiğine yaptığı “en uygun ve tutarlı katkı”larından biridir. Hatta, Raymond Furness'e göre leitmotif “orijinal olarak edebi bir terim” iken zamanla “müzik tarafından devralınmıştır.” Anlatı estetiği açısından iyi tasarlanmış bir leitmotifi “saptamak kolay; tanımlamak zordur. Zira kimi zaman tekrarlanan bir kelime grubu kimi zaman da yalın bir sözel formüldür.” (Furness, 1982, s. 17) Bu bağlamda sözdizimsel tekrarları, edebi metnin “zihinsel inşasını” gösteren “soyutlama” biçimleri olarak görmek mümkündür (Genette, 2020, s. 108).

Anlatı temposu, edebi metnin olayörgüsel dinamikleri ile ideolojik belirlenimleri arasındaki kompozisyonel ilişkiyi irdeleyen bir eleştiri modeli sunar. Bu model aracılığıyla edebi form ve düşünsel içerik düzleminde ortaya çıkan kurgusal dağılımı, akışı ve ivmelenmeyi tespit etmek mümkündür. Anlatı temposunu; anlatı estetiği ile ideoloji arasında dolayım sağlayan yazınsal bir öyküleme stratejisi olarak incelemeye tabi tutmak, çalışmanın temel gayesini ve problematiğini oluşturmaktadır. Türk edebiyatında Adalet Ağaoğlu'nun öyküleri ile ilgili çeşitli teorik çalışmalar bulunmaktadır. Bunların bazıları, metin merkezli eleştiri biçimlerini de kapsamına almaktadır. Fakat, estetik ve ideolojinin kurgusal temsillerini dikkate alan; bu temsilleri belirli metodolojik perspektiflerle çözümlemeye çalışan benzer bir çalışmaya

rastlanılmamaktadır. Bu anlamda makale çalışmasının, Türk edebiyatının eleştirel birikimine özgün bir katkı sunması hedeflenmektedir.

Adalet Ağaoğlu'nun öykülerinde anlatı temposu, zamansal geçişlerin ve metin içerisinde belirli olgu veya olayın sürekliliğinin ve ritminin, ideolojik vurgulara etkisi ile ön plana çıkar. Mevsimsel geçişler, makineleşme ile birlikte kullanılan tekniklerin sözdiziminde yarattığı hız ve etki, öykü karakterlerinin ideoloji-yüklü tekrarları, teolojik ve tarihsel figürlerin toplumsal yayılımı ve ritmi, iç diyalogların meydana getirdiği geçişler, karakterin bilinç seyri ve radyo yayını arasında yaratılan eşzamanlı uyum, belirli ritimlerle tekrar eden cümleler ve sözcükler öykü metinlerinin anlatı temposunu şekillendirir.

Adalet Ağaoğlu'nun Öykülerinde Anlatı Temposu

“Yüksek Gerilim” adlı öyküde metnin anlatı temposu, mevsim geçişlerinin ve tarım arazilerinin durumu ile koşut bir biçimde düzenlenir. Anlatı temposu, birbirine eklemeli-bağımlı cümlelerin geçişi ile hız kazanır:

“Tek pervaneli uçaklar, mayıs sonu ovanın üstünde dolaşmaya başladılar. Sonra artık tarlaların üstünde sık sık uçtular, ovaya ilaç püskürttüler. Siyolan kokusu, bir yol ayırımındaki çilek tarlasında olgunlaşan çileklerin tadına sindi. Çevredeki hüsnüyusufların, morsalkımların, ıtrıların öz suyuna yürüdü; şantiyelerdeki araçların dişlilerine, çimento ve çakıla, battaniyelerle karavanlara; işinden göçenlerin ve iş aramaya gelenlerin yatağına, yorganına, poturuna, mintanına sindi.” (Ağaoğlu, 2016a, s.7)

Öykü metninde, ovaya sık sık ilaç püskürten uçakların neden olduğu siyolan kokusu ile birlikte metnin uzamsal kapsamı genişler. Siyolan kokusunun etki alanı metinsel parçaların içeriğine işler. Anlatı temposu, böylelikle, makineleşme ile birlikte tüm canlı veya cansız yaşam unsurlarına etki eden tek pervaneli uçaklar ile aynı ritmi paylaşır. Bu açıdan, yavaş ya da hızlı tempo kavramı, zamanın kendisine özgü nitelikleri belirtmez. “Hızlılık izlenimi, ön plandaki değerlerin yoğunlaştırılmasıyla açıklanır.” (Ricoeur, 2016b, s.133) Bu yoğunlaştırma aşaması, anlatı temposu ile uyumlu bir sözdizimini gerekli kılar. “Anlatı, eylemin kavramsal ağıyla olan yakınlığımızı kullanmakla yetinmez. Ona, yalın bir eylem tümceleri dizisinden ayırt edilmesini sağlayacak söylemsel özellikler ekler. Bunlar artık, eylemin anlamsal düzenindeki kavramsal ağa ilişkin özellikler değil, sözdizimsel özelliklerdir.” (Ricoeur, 2016a, s.114) Öykü metni, sözdizimi ve anlatı temposu ile birlikte “siyolan kokusunu, tek pervaneli uçakları” belirginleştirir. Böylelikle, “hüsnüyusufların, morsalkımların, ıtrıların öz suyuna” kadar yürüyen bir siyolan kokusu ortaya çıkar. Bu da tabiat ve makineleşme arasındaki uyumsuzluğu, bozulmuşluğu ön plana çıkarır.

“Gün Üç Dakika” adlı öyküde öykü kahramanı, beklediği af kararını metnin bütününe yayılan bir cümle ile tekrarlar:

“TRT Haber Merkezi'nin hazırladığı haberleri' dinledik. Haberleri hazırlayanlar büyük kapıların ardında ve büyük duvarların da.

(...)

Geri kalan saatler kuruldu, ayarlandı. 'TRT Haber Merkezi'nin hazırladığı haberleri' dinledik. Görüşmeler sürüyor.

(...)

Ama bugün olağanüstü bir gün. 'TRT Haber Merkezi'nin hazırladığı haberleri' erkenden dinledik. Beklenmeyen şeyler öğrendik. Artık hiç çalışılmasa da olur. Uzun, uzadıkça karışan ve uzadıkça yeni yanlışlara tüneller açan çokbilmişlikle dolu tartışmalar yapılabilir.” (Ağaoğlu, 2016a, s. 169, 174,177,178)

Öyküde tekrarlanan cümle, metnin anlatı temposunu oluşturur. Af kararı ile anlatı temposu arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. “Anlatı düzeninde yer alan sözdizim işlevi, okura göstereceği dikkatte ve beklentilerinde” (Ricoeur, 2016b, s.132) yol gösterir. Zira metnin esas içeriği, “TRT Haber Merkezi'nin hazırladığı haberler” ile yönlendirilir. Okurun beklenti ufku, metnin senkronik biçimde tekrarlanan sözcüğü ile oluşturulur. Siyasi suçlular, “TRT Haber Merkezi'nin hazırladığı haberler” ve öykü kahramanı arasında ideolojik bir ivmelenme metin içerisine yerleştirilmiştir.

“Sen Ey Kutsal Işık” adlı öyküde “yeni kurulan iyi yoksul insanlar mahallesinde” insanlar, karanlık ve soğuk evlerinde yaşamaktadırlar; fakat, onlar için yapılan yeni kilise fabrikadan getirilen mumlar sayesinde sıcak ve aydınlıktır. Mahalle halkı, ışıktan ve sıcaklıktan faydalanarak hafta içi ayinlerinde kilisede günlük işlerini yapar. Bu durumun farkına varan kilise papazı hafta içi ayinlerini kaldırır. Bu olaydan kendisini sorumlu tutan bir kimse mahalle halkına, evlerini aydınlatabilmeleri için kiliseden çaldığı mumları dağıtır; fakat, yorgunluktan ve mahalle halkının tehditlerinden bunalan adam bir süre sonra, kilisenin deposunda ölü bulunur. Mahalle halkı yaptığı fedakârlıkları yaşatmak için, onun bir heykelini diker ve adını “Büyük Kumandan” olarak değiştirir. Büyük Kumandan'ın hikayesi, geniş kitlelere yayılır ve bir kurtarıcı olarak toplumsal sembole dönüşür. Bir belediye başkanı, kent meydanına Büyük Kumandan'ın elinde meşale tutan bir heykelini yapmak ister; fakat, tüp ile yanan meşale halkın yoksulluktan dolayı yapamadığı gündelik işlerini yapmak için imkân sağlar.

Öykü metninde tarihi ve dini bir karakter olarak Hz. İsa'nın doğumu ve ölümü, Büyük Kumandan'ın destanı metnin anlatı temposunu oluşturur:

“İsa doğarken. İsa samanların üstünde. İsa Meryem anasının kucağında. İsa meleklerin kanadında. İsa kutsanıyor. İsa keçisiyle. İsa çatal sopasıyla. İsa'nın anlayışlı bakışları. İsa'nın hoşgörülü yanakları. İsa, sen ey aziz babamız! İsa Baba ve çocukları. Yüce İsa, iyi İsa. Çok yüce İsa, pek iyi İsa. İsa tutuklanıyor. Kötü İsa, pis İsa. İsa yalnız. İsa çarمیhta. İsa Göklerde. İsa Kutsal. İsa haç.

(...)

Büyük Kumandan'ın doğumu. Büyük Kumandan'ın çocukluğu. Büyük Kumandan'ın

kargaları. Büyük Kumandan okulda. Büyük Kumandan asker. Büyük Kumandan işbaşında. Büyük Kumandan savaşa gidiyor. Büyük Kumandan siperde; gedik açıyor. Büyük Kumandan cephede; mumlara hücum!” (Ağaoğlu, 2015, s. 11-12)

Hız. İsa ve Büyük Kumandan, metinsel yayılım mekanizmasının iki başat ögesidir. Her iki öge de metinsel vurgusunu, anlatının ritmi ile doğrusal bir çizgide yoğunlaştırır. Paul Ricoeur açısından bu dizimsellik paradigmatik dağılımı niteler: “Paradigmatik dağılım; metnin akışı içinde aynı zamanların dağılımı ister yorum açısından olsun ister anlatı açısından, zorunlu bir eklemlemeyle bütünlenir.” Bu bağlamda “zaman geçişlerine, yani ‘metnin çizgisel akışı süresince, bir göstergeden öbürüne geçiş’e yönelik çözümlenmeler, sözdizimin sunduğu olanaklar ile özel bir anlatsal biçimlenişin sözcülenmesi arasında temel bir dolayım oluşturur.” (Ricoeur, 2016b, s.134)

Bu açıdan Hz. İsa’ya ve Büyük Kumandan’a ait zaman geçişleri, metnin paradigmatik dağılımı ile bütünsel bir anlam kazanır. Öykü metninin diğer esas unsurları ile birlikte Hz. İsa ve Büyük Kumandan öykü kesitleri “metnin tutarlılığını, metinselliğini güvence altına alır.” Bu anlamda anlatı temposu, yalnızca belirli bir metne ve olay örgüsüne özgüdür. Öykü metninin söylemsel unsurları ile ortak bir kaynaşma çerçevesinde asıl anlamını kazanır. Bu açıdan öykü metninde yer alan Hz. İsa ve Büyük Kumandan, sırasıyla mum dağıtıcısı ve Meşaleli Büyük Kumandan öykü kesitlerine geçiş için bilinçli olarak ayarlanmış bir zaman geçişidir ve olayörgüsünün akışına katkı sağlar. “Anlatı temposunun; zamanların ve belirteçlerin sözdizimiyle ifade edilmiş biçimleri, belirginliklerini kesin olarak ancak bir olayörgüsünün ilerleyişine yaptıkları katkıda bulurlar. Tempo değişiklikleri, anlatının kompozisyonu içinde kullanılanların dışında güçlükle tanımlanabilir.” (Ricoeur, 2016b, s.134, 136)

“Eskiden, Bir Sabah” adlı öyküde öykü karakteri, ayaklarının dibine tükürük saçan solcu/devrimci gencin davranışına yönelik zihninde iç diyaloglar başlatır. Anlatı temposu bu diyalogların akışı ile birlikte ayarlanır:

“Başka sesler de var: Kimi: Haddine mi düşmüş? Bana kimse böyle bir şey yapamaz. Marx bile, Lenin bile! Boş bulunsalar da yapmazlar.

(...)

Olmasını istediğiniz değil de olan üstünde düşünün. Düşündünüz, değil mi? Duyuyorum: Kafasını patlattırdım onun! Diyorsunuz.

(...)

Amma yaptınız ha! Bilinmez ki kimin, nerde, nasıl ve neden canı burnunun ucuna gelir? Yalnız benim başımdan mı geçermiş böyle küçük bir olay? Küçük bir olay, bütün gün herkesin başından geçer.” (Ağaoğlu, 2015, s. 70-71)

Bu tür iç diyaloglar sayesinde metin, uzamsal kapsam ve bakış açıları açısından genişlemeye başlar. Öykü kahramanı, tükürme eylemi için zihninde farklı bakış açılarından bir toplumsal uzam yaratır. Tükürme eyleminin onda yarattığı olumsuz duygu biçimi yoğunlaştıkça anlatı temposu da karşılıklı soru ve cevaplarla yoğunlaşır, daha sert bir hal alır. Öykü metni, soruşturulan

solcu/devrimci genç tipi üzerinden ideolojik önermelerini sunar. Metinsel kompozisyonun biçimlendirdiği anlatı temposu, ideolojik önermelerin anlam etkilerini yaratmak için sürekli olarak yön değiştirir.

“H” adlı öyküde, radyo başında Apollo 11’in serüvenini dinleyen öykü kahramanının zihninden geçenler ile radyo yayını eşzamanlı olarak birbirini takip eder. Anlatı temposunun hızı ile metin arasında paylaşımlı bir ilişki mevcuttur:

“Bekliyoruz! Aracın fırlatılacağı ânı bekliyoruz! Tarihin en büyük serüveninin başlaması için sadece bir saat yirmi dakika var. Apollo 11’in uzaydaki hızı saatte yirmi iki bin kilometre olacaktır. Ay modülünün aya inişi ve aydan kalkışı en önemli ânlar... Her şey saniyesi saniyesine hesaplanmıştır.

(...)

Çok geçmeden nice insan kendisinden bir parçanın da orda, üç yüz seksen bin kilometre uzakta bir yere değmiş olduğu duygusunu taşıyor. (...) Nice insan ay modülünün aya varışından kat kat büyük bir hızla Armstrong ve Aldrin’in birer parçası, belki de ta kendileri olduğunu sanıyor.” (Ağaoğlu, 2015, s. 116-117)

Öykü metninde, radyo yayınının içeriği ile öykü kahramanının bilinç seyri arasında eleştirel bir dolayım söz konusudur. Birey özdeşlik yanılması neticesinde, kendisi ile dünya arasında her bakımdan bir ortaklık olduğu kanısına varır. Walter Benjamin’e göre “modern özne, mitolojik olana çok benzer biçimde, kendi eylemlerine keskin olarak kişiselleştirilmiş şeylerin kaynaklık etmesinden daha çok, giderek onun adına daha fazla düşünüp daha fazla eyleyen, onu derinden kontrol eden yapının itaatkâr bir fonksiyonu olmuştur.” Bu açıdan ideoloji bir “eşdeğerlik ilkesi” yaratır (Eagleton, 2015, s. 170, 396). Öykü metninde bireyin yaratıcı eylem alanı ve benlik imgesi, bu tür bir yatıştırılma ile telafi edilir. Öykü metninin ideolojik gizil önermesi ile anlatı temposu (radyo yayını) arasında bu tür bir paylaşımlı ilişki mevcuttur.

“Dar Odanın Karanlığı” adlı öyküde öykü kahramanı Sultan elektrikler kesildikten sonra televizyon ekranında yer alan son görüntüye dair oluşturduğu izlenimi, sürekli tekrar eder:

“Topundan yeni kesilmiş, katyerleri ütü görmemiş kaputbeziyle örtülü bir masada duruyordu silahlar, fûnyeler, teksir, yazı makineleri, kitaplar... ”

(...)

Hepsini teslim aldık! Tüfekleri, tabancaları, fûnyeleri, teksir, yazı makinelerini, kitapları, oğlanları, şu kızı da. Ak örtüler.

(...)

Teslim almışlar. Hepsini. Bir kaputbezi serili masanın ardına dizmişler. Masanın üstüne de silahları, fûnyeleri, makineleri, kitapları...

(...)

Kaputbezinin, topundan kesildiği gibi, katyerleri ütü görmemiş, öylece seriverdikleri masadan iplikleri sarkıyor da, kız masanın öte yanında herhalde o iplikleri koparıyor.” (Ağaoğlu, 2016b, s.9-10, 16, 29)

Dönemin politik atmosferi içerisinde sıklıkla karşılaşılan bu görüntü, metnin farklı parçalarında sürekli tekrar edilir. Metnin anlatı temposunu görüntünün yinelenmesi oluşturur. Bu açıdan, anlatı temposunun metinsel desteği ile öykü metni ideolojik içeriğini yoğunlaştırır; ön plana çıkarır. “Zamanın kurmaca deneyimi” ile birlikte, Sultan’ın zihinsel kurgusunda ideoloji-yüklü bir tekrar yaratılır. Okurkitlenin dikkati, bu tekrarlar ile birlikte kontrol altına alınmaya çalışılır. Anlatı temposu, tekrar edilen görüntünün kesik kesik sunulması ile daha derin ve keskin bir ifade gücü kazanır. Bu bağlamda, müzikal biçimde bir “anlatı staccato’su”¹ oluşur (Ricoeur, 2016b, s.143, 146).

“Çok Özel Küçük Şeyler” adlı öyküde öykü kahramanı, bir araba camından kendisine doğru uzatılan silahın tutukluk yapma sesini -“çıt”- unutamaz ve öykü metninde bu ses, aralıklarla farklı hadiselerde tekrarlanır:

“Çıt.

Ayağımın altında kuru bir dal kırılıyor.

Çıt yeniden kırılıyor o kuru dal.

(...)

Bir ormanın içinden; kuzukulakları, kalabaklar, borsaçlar arasından. Önünde dağlaleleri, çobanyastıkları. Yukarda, başının üstünde çam, köknar dalları, kulaklarında yaprakların hışırtıları, üveyikler sonra, arıkuşları. Ağzında hemen hemen bir ışık. Çıt. Kunduz avcısının ağzındaki kasılma ise sürüyor. Çıt. Tek gözü kapalı. ‘Olmadı, çek!’

(...)

Elektrik düğmesini çeviriyor. Çıt. Bilmeden elini hemen göğsüne götürüyor. Yokluyor. Yüreğinin usul attığını duyuyor. Parmakları ıslak ıslak değil. Kan yok. Ne yaptığını anlayınca gülüyor.” (Ağaoğlu, 2016b, s. 43-44, 46)

Öykü metninde “çıt” sesi ile aynı bağlamda, silah uzatılan arabanın plakası da kimi zaman değişerek tekrar edilir:

“Oysa ortada yalnız iki ‘çıt’ sesi. Bir de plaka numarası: O6 LS 62., son rakam okunamadan; karanlıkta.

(...)

Adımlarını düzeltiyor. O6 SL 62., yok 92., değil 29., son rakam okunamadan, uzun, büyükçe, tavanı kara, tuğla rengi, silahın boyaları dökülmüş, astarı yer yer çürük ayva renginde.” (Ağaoğlu, 2016b, s. 48, 55)

Öyküde “çıt” sesinin ve plaka numarasının tekrar edilmesi, anlatı temposunu oluşturur. Tekrar eden öğeler, farklı bağlamlarla ve dışsal unsurlarla çeşitlenir. Bu anlamda “yapıtın temposunu yaratan, görece uzunluklardaki sürekli çeşitlemelerdir.” Silahın tutukluk sesi (“çıt”), metnin trajik bir formu halini alır ve sahne geçişlerinde yer alır. “Anlatı temposu,

1 İtalyanca bir kelime olan “staccato” kesik kesik anlamına gelen, müzikal bir terimdir.

öykülemenin tablolar halindeki sahnelere yayıldığı ya da güçlü zamandan güçlü zamana hızla geçtiği durumlarla etkilenir. (...) Yalnızca uzun ya da kısa zamandan değil, ama hızlı ya da yavaş zamandan da söz etmek gerekir. (...) Yavaşlık ya da hızlılık, kısalık ya da yayılma etkileri niceliksel ile nitelikselin sınırında yer alır." Bu açıdan öykü metninde yer alan "çıt" sesi ve plaka numarası, "anlatısal sürecin taşıyıcısı" konumundadır (Ricoeur, 2016b, s.146-147). Öykü metninin ideolojik içeriği olan politik zemin ve koşullar, anlatı temposu ile birlikte estetik bir perspektifle derinleştirilir.

"Asri Zamanlar Kilimi" adlı öyküde kilim ve kirkite dair sözlük bilgilerine yer verilir. Öykü metninde belirli ritimlerle tekrar eden cümleler ve sözcükler yer alır:

"Üç kere taşkınlık. Bir kere tutku. İki kere cinayet. Bir eziklik, bir yırtıklık. İkişer kereden dört sıra: Dilsizlik ve konuşkanlık. Eziklik ve yırtıklık. Dinginlik ve taşkınlık. Su ve ateş.
Tersi, su. Yüzü ateş. Bir kere daha: Su ve ateş. Bir kere keder, bir kere neşe.
Tersi ve yüzü: Ölüm ve hayat. Yeniden: Su ve ateş. Ölüm ve hayat.
Bir, keder, iki neşe. Yeniden: Bir keder, iki neşe.
Neşe ve kurşun. Su ve ateş. Hayat ve ölüm. Bir kere daha: Hiçlik" (Ağaoğlu, 2017, s. 90)

Metin, kilim ve kirkitin yapılışlarına benzer şekilde dokuma tekniği ile birbiri ardına geometrik bir şekilde dizilen cümle ve kelimelerden ibarettir. Bu açıdan öykü metni diyalektik yaşam unsurlarının birbiri ardınca, yazınsal tezgâhta dokunulmasıyla oluşturulmuştur. Böylelikle kavramların vurgu ve yoğunluğu, okur açısından daha yüksek bir düzeyde hissedilir. Bahtin, bir edebi metnin sözce ve söylem yapısını "diyalojik etkileşim" çerçevesinde inceler. Bu açıdan sözce, tek bir kelime veya cümleden ya da tam bir metinden oluşabilir. Sözce; bireysel ve yaratıcı öge olarak, "dilini tamamen bağımsız kombinasyon biçimi olarak" algılanamaz. Bu bağlamda "her sözce söylem iletişimi zincirinde bir halkadır." Anlamsal ve gönderimsel bir dokuya sahiptir. Değer yargıları ile yüklü bir anlama edimini niteler. Öykü metninde duraklamalı olarak yer alan kavramlar, birbirleriyle ilişkileri bakımından farklı sözce birimlerini oluştururlar. Her sözcenin birbirleri ile olan anlamsal etkileşimi de "diyalojik bir üst ton" ile birbirine bağlanmıştır (Bahtin, 2016, s.87, 90, 98). Öykü metni kavramsal liflerle birbirine bağlanmış insani içgüdüleri ve yaşamsal olguları, tek bir metinde bir araya getirir. Bu seçme ve ayıklama edimi, metnin belirli bir düşünme formu olarak ideolojik içeriğini yansıtır.

SONUÇ

Anlatı temposu öykü metinlerinin zamansal geçişlerini, metin içerisinde belirli olgu veya olayların sürekliliğini ve ritmini belirler. Öykü metinlerinde zaman belirli bir hadiseyi, hareket alanını kapsar; fakat, karakterlere ve değer yargılarına ilişkin metinsel bir yayılım ile ideolojik içeriklerin estetik niteliğini ön plana çıkarır. Bu açıdan öykü metinlerinin ideolojik anlam belirlenimleri, anlatı hızı ve olaylar arasındaki geçiş süreleri ile sıkı bir biçimde ilişkilendirilir. Okurkitlenin değer yargıları ve metnin ideolojik merkezleri; tekrar eden öğeler,

tarihsel, kültürel ve mevsimsel geçişlerle yönlendirilir. Ağaoğlu kimi öykülerinde toplumsal ve teolojik içerikleri; ideoloji yüklü tekrarlar, kısa ve hızlı sözdizimsel geçişler ile estetik düzeyde biçimlendirir. Kimi öykülerinde ise anlatısal süreklilik, karakterlerin bilinç seyri arasında yaratılan eleştirel bir eşzamanlılık ile sağlanır. Anlatı temposunun farklı bir biçimde kurgulandığı bir öyküsünde ise anlatısal ritim, dokuma tekniğini anımsatan bir dizilim ile sağlanır. Ağaoğlu, bu anlamda, öykü metinlerinin ideolojik vurgularına zamansal bir yayılım mekanizması ile birlikte estetik bir biçim kazandırır.

Sonuç olarak anlatı temposu, Adalet Ağaoğlu'nun öykülerinde estetik ve ideoloji arasında dolayım sağlayan önemli bir öyküleme stratejisidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

Ağaoğlu, A. (2015). *Sessizliğin İlk Sesi*. İstanbul: Everest Yayınları.

Ağaoğlu, A. (2016a). *Yüksek Gerilim*. İstanbul: Everest Yayınları.

Ağaoğlu, A. (2016b). *Hadi Gidelim*. İstanbul: Everest Yayınları.

Ağaoğlu, A. (2017). *Hayatı Savunma Biçimleri*. İstanbul: Everest Yayınları.

Bahtin, M. M. (2016). *Söylem Türleri ve Başka Yazılar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Booth, W. C. (2012). *Kurmacanın Retoriği*. İstanbul: Metis Yayınları.

Eagleton, T. (2015). *Estetiğin İdeolojisi*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Furness, R. (1982). *Wagner and Literature*. Manchester: Manchester University Press.

Gérard, G. (2020). *Anlatının Söylemi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kukkonen, K. (2020). "The speed of plot: Narrative acceleration and deceleration" *Orbis Litterarum*, 75(2): pp. 73-85.

Ricoeur, P. (2016a). *Zaman ve Anlatı 1*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ricoeur, P. (2016b). *Zaman ve Anlatı 3*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

